

УДК 373.3.016:811.161.2

МОВНІ ПОМИЛКИ Й НЕДОЛІКИ ЗМІСТУ ТВОРІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Тетяна КОЛІСНИК,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Юлія ПАВЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** Представлено результати наукового дослідження проблеми розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів, зокрема розглянуто аспект мовних помилок і недоліків змісту творів та здійснено пошук шляхів запобігання їм.*

***Ключові слова:** розвиток зв'язного мовлення, мовна культура, формування навичок правопису, мовні помилки, недоліки змісту твору, вправи, методи, засоби і прийоми роботи на уроці української мови в початкових класах.*

POSSIBLE ERRORS AND SHORTCOMINGS OF THE CONTENT OF THE WORKS OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS AND WAYS TO CORRECT THEM

Tatyana KOLISNYK

***Abstract.** The results of a scientific study of the problem of the development of coherent speech of elementary school students are presented, in particular, the aspect of language errors and shortcomings in the content of works is considered, and the search for ways to prevent them is carried out.*

Formation of students' linguistic culture is one of the most urgent tasks of modern primary education, because the importance and necessity of effective learning of the Ukrainian language at the current stage of development of our country is difficult to overestimate. The analysis of various sources of scientific information gave grounds to conclude that the prevention and correction of errors should be systematic and inseparable from the entire work of a primary school teacher on teaching the native language.

***Keywords:** development of coherent speech, language culture, formation of spelling skills, language errors, shortcomings of the content of the work, exercises, methods, means and methods of work in the Ukrainian language class in primary grades.*

POSSIBLE ERRORS AND SHORTCOMINGS OF THE CONTENT OF THE WORKS OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS AND WAYS TO CORRECT THEM

Tatyana KOLISNYK

Нині все більше утверджується статус української мови в нашій державі та мовна культура співгромадян, незалежно від віку, залишається на досить посередньому рівні, що помітно як у повсякденному житті, так і у громадській, політичній, освітній, науковій, економічній сферах тощо.

Зміни в системі початкової освіти зумовлені пріоритетними напрямками, визначеними в Концепції навчання державної мови в школах України щодо підвищення теоретико-методичного рівня навчання української мови в початковій школі. Провідні засади Концепції Нової української школи спрямовані на розширення уявлення учнів про культуру мовлення і спілкування, оволодіння словами ввічливості, розвиток навичок етичної поведінки під час спілкування, сприяння розвитку пам'яті, активізації словника; виховування уваги до слова, поваги до людей і самих себе.

Актуальність дослідження визначається тим, що вивчення механізмів розвитку зв'язного писемного мовлення молодших школярів при роботі над творами є важливим завданням системи освіти. Водночас, навколо зазначеної проблематики виникають деякі протиріччя:

– між необхідністю організації роботи над творами у початковій школі і труднощами під час проведення цієї роботи;

– між достатнім вивченням питання використання різних видів творів з організацією роботи з розвитку мовлення у науковій та методичній літературі і недостатньою увагою до цієї теми зі сторони вчителів початкових класів.

Питання розвитку зв'язного мовлення та шляхи формування культури мовлення у здобувачів освіти досліджувалися багатьма мовознавцями та методистами: М. Вашуленком, О. Гордієнко, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Петрик, В. Русанівським, О. Семенов, Н. Сіранчук, В. Статівкою та ін. Вченими визначено

питання мовної культури людини та суспільства, теорії мовної норми, психологічний та психолінгвістичний аспекти породження та особливостей усно-мовленнєвих висловлювань.

Метою даної публікації є: вивчення проблеми розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів, зокрема розглянуто аспект мовних помилок і недоліків змісту письмових творів та здійснено пошук шляхів запобігання їм.

На актуальність проблеми термінологічної номінації мовленнєвих помилок справедливо вказують Н. Бабич, С. Омельчук, М. Пентилюк, І. Хом'як, говорячи про відсутність термінів для багатьох методичних понять, у тому числі і в галузі методики розвитку мовлення: «...не мають назв багато мовленнєвих вправ, хоча вони вже давно оформилися як типи і відтворюються в низці підручників, а також мовленнєві помилки» [3, с. 309].

Діти опановують рідну мову через мовленнєву діяльність, через сприйняття мови та говоріння. Дуже важливо створювати умови для активної мовної діяльності школярів, спілкування, висловлювання своїх думок. Тому одним із базових компонентів у навчанні та вихованні дітей є розвиток зв'язного мовлення. З огляду на загального зниження мовної культури видно необхідність у запровадження планомірної роботи з формуванню мовної компетенції.

Найбільш важка форма монологічного мовлення – письмова. Вона найбільш розгорнута та нормативна. Побудова кожної фрази у письмовій мові є предметом спеціального обмірковування, але в початковій стадії оволодіння письмовою інформацією усвідомлюється як і процес написання кожного слова. Навчання писемного мовлення як нормативного більше, ніж усного, пов'язане з високими вимогами, що висувуються до неї: чіткість структури висловлювання, обґрунтованість думки, вираження ставлення до предмета думки (до об'єкта), точність у використанні засобів мови.

Завдання вдосконалення зв'язного мовлення учнів вимагає формування в молодших школярів умінь і навиків грамотного побудови самостійного письмового висловлювання на певну тему. Успіх у навчальній роботі з усіх предметів забезпечують та більшою мірою визначають успіхи учнів у зв'язному мовленні, зокрема сприяють підвищенню орфографічної грамотності та формуванню повноцінної навички читання.

Процес самостійної письмової мовної діяльності дозволяє охарактеризувати школяра як суб'єкт цієї діяльності, а й як особистість.

Розвиток мовлення учнів – це процес тривалий і складний, що вимагає систематичного та цілеспрямованого втручання педагога. Основним завданням розвитку мовлення є озброєння учнів умінням змістовно, граматично і стилістично правильно висловлювати у усній і письмовій формі свої та чужі думки.

У писемному мовленні молодших школярів зустрічається багато помилок, які у методиці навчання російської називають мовними. Вчені по-різному підходять до визначення «мовленнєва помилка».

У роботах М. Вашуленка під мовленнєвою помилкою розуміється «невдало обране слово, неправильно побудоване речення, спотворена морфологічна форма» [1].

О. Гордієнко розуміє під мовними помилками будь-які випадки відхилення від діючих мовних норм [2]. При цьому мовна норма – це відносно стійкий спосіб (або способи) виразу, що відображає історичні закономірності розвитку мови, закріпленій у кращих зразках літератури та відданий перевагу освіченій частині суспільства».

Так як буває неможливо використовувати будь-які правила, боротися з мовними помилками досить складно. Тому необхідно як виправляти допущені дітьми помилки, а й попереджати їх. Отже, необхідна планомірна робота, система вдосконалення мови дітей. Основним завданням є залучення школярів до самостійного коригування допущених ними помилок. У методиці виправлення та попередження мовних помилок існують деякі труднощі:

1) «почуття мови» у дитини розвинене ще слабо, а спертися на правила вона не може, як наприклад у роботі над орфографією;

2) у молодших школярів ще низький рівень знань з мови (граматичних, теоретичних та інших.);

3) майже повністю виключаються колективні форми робіт, оскільки здебільшого мовні помилки індивідуальні [4].

Лінгвістичною та психологічною основою системи виправлення мовних помилок є дослідження помилок та їх причин, які у шкільній практиці отримали назву стилістичних. Вони поділяються на мовні (словникові, граматичні та ін.) та немовні (композиційні, логічні, спотворення фактів).

I. Словникові, або лексико-стилістичні помилки стоять на першому місці за частотою. Це такі помилки:

1) повторення тих самих слів. Такі помилки можуть бути допущені через неувважність того, хто пише або бідність його словника. Легко виявляються і усуваються, наприклад, перечитуючи написаний текст, що краще робити вголос;

2) вживання слова у неточному чи невластивому йому значенні внаслідок нерозуміння його. Ці помилки зазвичай допускаються через бідність словника, загального низького мовного розвитку. 3. Порухення сполучуваності вживаних слів. Причиною є бідність фразеології, малий мовний досвід. 4. Вживання слова без урахування його емоційно-експресивного або оцінного забарвлення. Пов'язані з нерозумінням стилістичної характеристики слова, можливо, з відсутністю мовного почуття. 5. Вживання просторових та діалектних слів та словосполучень. Такі слова та словотвори найчастіше вживаються дітьми під впливом промови свого сімейного оточення. Усуваються за допомогою формування у дитини поняття про літературну мову.

II. До групи морфолого-стилістичних помилок ми відносимо неправильне утворення слів і особливо форм слів. 1. У початкових класах зустрічається дитяче словотворчество. Як правило, діти створюють власні слова відповідно до словотвірної системи російської мови. Помилки цього типу вимагають індивідуального роз'яснення. 2. Утворення просторових форм слів загальнолітературної мови. Викорінюються ці помилки повільно, внаслідок багаторазових виправлень, роз'яснень, під впливом загальномовного розвитку, завдяки створенню гарного мовного середовища.

III. Синтаксико-стилістичні помилки дуже різноманітні.

1) невдалий порядок слів у реченні, що призводить до спотворення сенсу. Допускається через те, що перед тим, як зробити запис пропозиції, учень не сказав його повністю;

2) порушення смислової чи граматичної зв'язок між займенниками і словами, куди вони вказують. Звикнувши замислюватися над значимістю займенників, школярі самі коригують текст, перебудовують речення, переписують заново;

3) невміння знаходити межі пропозицій.

Основою виправлення таких помилок є різноманітні вправи з пропозиціями, у тому числі поділ тексту, надрукованого без крапок, на окремі пропозиції.

Немовні помилки. Композиційна помилка – невідповідність твору, оповідання, викладу попередньо складеного плану, тобто не виправдане порушення послідовності у викладі подій, фактів, спостережень [6].

Логічні помилки: підбір необхідних слів, а іноді й суттєвих епізодів, фактів, ознак описуваного предмета.

Система виправлення та попередження помилок у мові розробляється на основі:

1. Класифікації помилок.

2. Виділення конкретних типів помилок: вивчення причин виникнення помилок кожного типу.

Елементи, необхідні для запобігання та виправлення помилок: виправляються мовні помилки в зошитах учнів; для того, щоб учні самі змогли виявляти та усувати помилки певного типу, проводиться класна робота над загальними типовими помилками; проводиться позаурочна робота з виправлення індивідуальних помилок, можливо, як індивідуальної, так і групової; мовний аналіз текстів.

Система мовних вправ, у яких враховуються поширені помилки: перед кожним твором учням пропонуються мовні вправи, пов'язані з текстом, який належить написати.

Стилістичні акценти, де це можливо, щодо граматичних тем, вказівки на те, як дана граматична тема може послужити основою для попередження помилок: для навчання самостійного редагування власного твору та самоперевірки проводиться спеціальне навчання школярів.

Результати педагогічного експерименту виявили перспективи подальшого наукового пошуку. Потребують окремого розгляду проблеми усунення помилок під час вивчення різних розділів мовознавства, розробка відповідної системи вправ у позакласній роботі тощо.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. пос. К.: Літера ЛТД, 2011. 364 с.

2. Гордієнко О. А. Система запобігання помилкам у письмових роботах учнів 3-4 класів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2018. № 4. С. 67–72. DOI: 10.31654/2663-4902-2018-PP-4-67-72.

3. Пентилюк М. І. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації. *Українська мова і література в школі.* 2003. № 3. С. 26–29.

4. Петрик О. В. Розвиток і удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів. Запоріжжя: Дике Поле, 2003. 320 с.
5. Пономарьова К. І. Мета і завдання уроків розвитку зв'язного мовлення. *Початкова школа*. 2006. № 8. С. 36–44.
6. Сіранчук Н. М. Класифікація мовленнєвих помилок і недоліків у методиці навчання української мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 160–165.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 3. 670 с.
8. Шпачук Л. Дидактичні умови вдосконалення орфоепічних навичок у молодших школярів на уроках рідної мови : метод. посіб. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. 74 с.